

Mađarska će uskoro na internetu objaviti desetke tisuća dosjea komunističke tajne policije što se od pada komunizma nije usudila nijedna vlada. Sada će svaki građanin moći će pretraživati popise doušnika i suradnika bivših sigurnosnih službi.

Objava je tempirana za 70. godišnjicu sovjetskog gušenja prodemokratskog ustanka iz 1956. i ispunjava predizborno obećanje premijera Pétera Magyarara.

Njegova stranka Tisza u travnju je osvojila dvotrećinsku većinu i okončala 16-godišnju vlast Viktora Orbána. Magyar je tada najavio kako će vlada ispuniti “jedno od najvažnijih obećanja demokratske tranzicije” i dosjee učiniti javnima i pretraživima.

Ministrica pravosuđa Márta Görög, predlagateljica zakona, ističe da je mogućnost upoznavanja prošlosti neizostavan uvjet funkcioniranja demokratske pravne države.

Baza Nyitottaktak.hu (“otvoreni dosjei”) otvara se 4. studenoga, na dan kada su 1956. sovjetski tenkovi ušli u Budimpeštu i ugušili ustanak započet 23. listopada. U gušenju je poginulo oko 2.500 Mađara, a oko 200.000 ih je izbjeglo iz zemlje.

Neograničeno pretraživanje

U prvoj fazi moći će se pretraživati takozvani kartoni broj 6, evidencijske knjige B, podaci iz dosjea B te neklasificirani podaci mreže suradnika pohranjeni na magnetskim trakama. Kartoni 6 i evidencijske knjige B bili su službeni registracijski kartoni svakog doušnika, njegovih suradnika i načina na koji ih se privoljelo na suradnju.

Radi se o dokumentaciji koja predstavlja administrativnu kralježnicu bivše mađarske tajne službe.

Druga faza slijedi 25. veljače 2027., na Dan sjećanja na žrtve komunizma, kada će biti objavljeno oko 9.000 detaljnih dosjea kategorije B, od kojih neki imaju i po nekoliko stotina stranica.

Objava je odgođena za dva tjedna jer pregled gradiva traje dulje od očekivanoga, a arhiv je, očekujući navalu posjetitelja, bazu smjestio na vanjske poslužitelje. Iz dosjea će biti uklonjeni osjetljivi podaci, poput zdravstvenih podataka, ovisnosti i spolne orijentacije.

Dosad su dosjeima mogli pristupiti samo istraživači, a građani tek vlastitim spisima ili spisima bliske rodbine.

Između 1956. i 1989. evidentirano je oko 55.000 tajnih suradnika tadašnje Uprave za državnu sigurnost. Pratili su prijatelje, rodbinu, susjede i kolege u potrazi za znakovima neslaganja s režimom i zapadnog utjecaja, a njihova su izvješća često završavala uhićenjima i saslušanjima.

Za susrete s časnicima služili su takozvani K-stanovi, odnosno “konspirativni stanovi” u središtu Budimpešte.

Koliko je tih doušnika danas živo, nitko službeno nije procijenio. Iz dosadašnjih izvješća

istraživača poznato je samo da mnogi od ljudi spomenutih u arhivima više nisu živi.

Oni vrbovani u posljednjem desetljeću režima danas su uglavnom u šezdesetima i sedamdesetima, pa bi objava mogla pogoditi i ljude koji su još aktivni u javnom životu.

Izvorni grijeh

Ni sama arhivska građa nije cjelovita: dio je uništen još prije pada režima, a cijelu mrežu suradnika ni danas nije moguće precizno rekonstruirati. Zakon zato nudi i svojevrsnu amnestiju za spise koji su završili u privatnim rukama. Tko ih u roku od šest mjeseci preda arhivu, izbjeci će sankcije, uključujući i kaznenopravne.

Upravo je strah od kompromitacije, prema Gergőu Bendegúzu Csehu, glavnom ravnatelju Povijesnog arhiva državne sigurnosti (ÁBTL), razlog zašto se pitanje 36 godina odgađalo: objava će vjerojatno kompromitirati i neke aktivne političare.

Propust da se dosjei otvore odmah nakon tranzicije u Mađarskoj se često naziva "izvornim grijehom" postkomunističkog razdoblja, jer je bivšim elitama omogućio da zadrže ključne položaje.

Najpoznatiji primjer je premijer koji je uveo Mađarsku u EU Péter Medgyessy, za kojega je dnevnik Magyar Nemzet 2002. otkrio da je bio časnik protuobavještajne službe pod šifrom D-209.

Medgyessy je to priznao, tvrdeći da je tada štitio nacionalne interese, i ostao na dužnosti.

Zakon je parlament izglasao sa 149 glasova za i 35 suzdržanih, bez glasova protiv. Većina zastupnika Orbánova Fidesza bila je suzdržana, prijedlog su uz Tiszu podržali i krajnje desni Mi Hazánk, a demokršćanska stranka KDNP se podijelila.

I počinitelji su žrtve

Magyar je nakon glasovanja na Facebooku prozvao Fidesz i pitao zašto njegovi zastupnici nisu podržali prijedlog.

Fidesz se godinama predstavljao kao antikomunistička stranka, ali se prema dosjeima odnosio rezervirano.

Šef zastupničkog kluba Gergely Gulyás tvrdio je početkom 2024. da karton o vrbovanju ne dokazuje da je netko bio agent te da je dio spisa ukraden ili krivotvoren.

Povjesničar Krisztián Ungváry, jedan od najglasnijih zagovornika otvaranja arhiva, tada mu je odgovorio kako nema nijednog dokazanog slučaja krađe spisa, iako je dio uništen.

Ungváry je upozorio i na nijansu koju bi javna objava mogla rasvijetliti: "u komunističkoj diktaturi i dio počinitelja su žrtve". To se, prema njegovim riječima, posebno odnosi na one koje je služba uplela u svoju mrežu i vrbovala ucjenama.

Cseh odluku naziva “povijesnim korakom” i kaže da Mađarska ide dalje od ostalih zemalja istočnog bloka.

Poljska ne dopušta slobodno pretraživanje, Njemačka je dosjeima Stasija pristupila restriktivnije, a u Češkoj nisu svi dosjei na internetu.

Prema Csehu, nijedna zemlja nije objavila dosjee doušnika u ovolikom opsegu, pa su društvene posljedice nepoznate. Dodao je i da je većina doušnika formalno vrbovana “na domoljubnoj osnovi”, ali su u stvarnosti svi bili ucijenjeni nečim.

Dio stručnjaka zato ostaje oprezan. Pravnik Péter Hack podržava objavu imena bivših agenata, ali je suzdržaniji kada je riječ o neograničenoj objavi i pretraživanju cjelovitih izvješća. Ta izvješća, naime, iznova razotkrivaju i one o kojima se izvještavalo.

Subverzivni rock

Tajna policija nije zaobilazila ni kulturu. Doušnici su 1980-ih redovito odlazili na koncerte budimpeštanske underground rock scene, koju su vlasti smatrale potencijalno subverzivnom.

Péter Müller Sziámi, i danas kultno ime mađarske glazbe, s bendom Kontroll Csoport 1983. izvodio je pjesmu “Doušnici i provokatori”, a usred koncerta bend bi okretao reflektore prema publici. “I vidjeli smo kako se tisuću ljudi vrti u krug, gledajući tko bi mogao biti doušnik”, rekao je 74-godišnji Müller za Reuters.

Policija mu je zabranjivala koncerte i saslušavala ga, a njegov punk bend URH iz 1980. nazvan je po radiofrekvencijskom pojasu koji je koristila državna policija.

Ipak, prema otvaranju dosjea ima podijeljene osjećaje. Ne sviđa mu se ideja da se nakon toliko vremena javno prozivaju ljudi koji su umrli ili davno krenuli dalje.

Tanku granicu između krivnje i prisile pokazao je slučaj nobelovke Katalin Karikó, čiji je rad omogućio razvoj mRNA cjepiva protiv covida-19. Ona se pod pseudonimom “Zsolt Lengyel” pojavila na kartonu o vrbovanju socijalističke protuobavještajne službe.

Karikó tvrdi da je potpisala pod prijetnjom i da nikada nije podnijela nijedno izvješće, a ravnatelj arhiva kaže da nema razloga sumnjati u to.

Zato Cseh poziva na oprez. “Kao arhivist i povjesničar smatram da je donošenje presuda na temelju ovih podataka neprimjereno”.

Dodao je da dosjei ipak mogu pomoći da se dublje razumiju životne priče i da se društvo suoči s prošlošću, ne samo na razini pojedinca nego i kao cjelina. (Hina)

Mađarska objavljuje dosjee komunističke tajne policije

Kategorija: VIJESTIAžurirano: Petak, 09 Listopad 2026 07:55

Objavljeno: Petak, 09 Listopad 2026 07:55

